

Portretul dictatorului în romanul latino-american al secolului XX

Luiza-Bogdana TCACIUC

“Ștefan cel Mare” University of Suceava, Romania

luiza.tcaciuc2@student.usv.ro

Abstract: This paper aims to analyze the universals/characteristic features of the dictator archetype as it is represented in the Latin American novel of the twentieth century, through a study of some representative creations belonging to the Latin American dictator novel, contoured as a literary subgenre. The writings considered are: *The President* by Miguel Ángel Asturias, *I, the Supreme* by Augusto Roa Bastos, *Autumn of the Patriarch* by Gabriel García Márquez and *The Feast of the Goat* by Mario Vargas Llosa.

Keywords: dictator novel, Latin America, universals, particularities.

Puține dictaturi se încheie fără violență, din moment ce multe au fost greutățile înfruntate de cetățeni care, ajunși într-un punct critic, s-au ridicat împotriva jugului opresiv pentru a-și schimba destinul. Aceste condiții istorice nu i-au lăsat nepăsători pe scriitorii latino-americani. Ani de-a rândul, ei au căutat să înțeleagă cum dictatorii din America Latină au reușit să obțină și să mențină timp de decenii o putere capabilă să depășească voința unei țări întregi. Scrierile lor au dat naștere subgenului numit „romanul dictatorului”, a cărui odisee a început cu *Amalia* (1851), roman al scriitorului argentinian José Mármol, despre regimul dictatorului Manuel Rosas, ajungând până la cartea peruanului Mario Vargas Llosa *Sărbătoarea țapului* (2000). Tema acestor romane nu este dictatura, ci dictatorul ca persoană reală sau ca arhetip. Cărțile din acest subgen nu sunt întotdeauna construite pe baze istorice reale, dictatorul este o figură ce nu coincide în mod obligatoriu cu persoana istorică, de multe ori realitatea amestecându-se indisolubil cu ficțiunea. Chiar și așa, ele încearcă să răspundă la câteva întrebări importante: Cum se poziționează dictatorul față de dictatura sa? Care este relația dictatorului cu populația/aliații/inamicii/cei dragi? Cum este dictatorul și cine este el cu adevărat? Răspunsurile date de scriitori au ajutat la construirea unei imagini fidele și complexe a tiranului.

Scopul acestei lucrări îl reprezintă analiza universalilor/trăsăturilor caracteristice ale arhetipului dictatorului, așa cum este el reprezentat în romanul latino-american al secolului XX, printr-un studiu al unor creații remarcabile aparținând acestui (deja) subgen literar (romanul dictatorului latino-american). Scrierile avute în vedere sunt: *Domnul Președinte* de Miguel

Ángel Asturias, *Eu, Supremul* de Augusto Roa Bastos, *Toamna patriarhului* de Gabriel García Márquez și *Sărbătoarea țapului* de Mario Vargas Llosa.

Universaliiile dictatorului latino-american

Există câteva aspecte pe care le întâlnim la toți dictatorii, cu precădere la cei din America Latină, dar nu numai, laturi ale eului lor (transformate în adevărate tulburări de personalitate) și pe care le putem numi universalii ale dictatorului. Acestea ar fi:

- Patriotismul salvaționist: dictatorul este esențial pentru bunul mers al națiunii și salvarea ei;
- Mesianismul: asumarea rolului de „mântuitor” al poporului său;
- Megalomania: incredibila vanitate a dictatorului reflectată în intenția lui de a se considera egalul divinității;
- Tanatofilia și tanatofobia (frică ce privește doar propria-i persoană);
- Mizantropia;
- Retorica fără substanță;
- Interese naționale „vândute” imperialismului: imperialism reprezentat de forța militară nord-americană. Aceasta îl sfătuiește și îl îndrumă pe tiran în campaniile sale împotriva „revoluționarilor”, obținând diverse avantaje economice și politice. Aici apare o contradicție între spiritul naționalist specific națiunilor conduse de dictatori și colaborarea cu puterile străine, altele decât „statele-prietene”, puteri pe care aparent le disprețuiesc și le dau ca exemplu negativ.
- Cultul personalității (cu aspirații de a intra în legendă);
- Liberticidul: Suprimarea oricărei opoziții față de regim constituie unul dintre principiile de bază ale sistemelor dictatoriale;
- Falsitate, cinism, cruzime;
- Paranoia: de la un punct încolo toți devin suspecti pentru tiran, chiar și persoanele cele mai apropiate. Excepție face uneori mama dictatorului, fiindă sacră pentru el și singura care-l mai poate umaniza. Întâlnim o astfel de relație mamă-fiu în *Domnul Președinte*, *Toamna Patriarhului* și *Sărbătoarea țapului*.

***Domnul Președinte* de Miguel Ángel Asturias (1946)**

Miguel Ángel Asturias este adesea catalogat ca un pionier al subgenului din literatura latino-americană numit de critica literară „romanul dictatorului” (*novela del dictador*) care explorează regimurile autoritare și impactul acestora asupra societății și indivizilor. Romanul lui Asturias a contribuit semnificativ la dezvoltarea acestei tradiții literare, abordând teme precum abuzul de putere, represiunea și corupția într-un mod simbolic, prin utilizarea realismului magic pentru a evidenția aspectele psihologice și sociale ale dictaturilor. Operele sale au influențat generații ulterioare de scriitori latino-americani care au continuat să exploreze aceste teme în contextul lor specific. O influență semnificativă remarcăm, spre exemplu, asupra unor autori precum Gabriel García Márquez și Mario Vargas Llosa.

Domnul președinte (sp., *El Señor Presidente*) a fost publicat pentru prima dată în 1946. Miguel Ángel Asturias a început să scrie romanul în anii 1920 și l-a terminat în 1933, dar politicile stricte de cenzură ale guvernelor

dictatoriale din Guatemala au împiedicat publicarea lui timp de treisprezece ani. În acest roman, Asturias a creat portretul perfect al dictatorului din America latină, o figură care întrunește toate trăsăturile ce-i caracterizează pe tirani. Evident, la acestea autorul a adăugat și note de culoare locală, mai cu seamă la nivelul retoricii. Domnul Președinte este mai mult un arhetip fictiv, nu un portret al unui dictator real, deși probabil autorul s-a inspirat din trăsăturile președintelui guatemalez Manuel Estrada Cabrera. Domnul Președinte este mereu îmbrăcat în negru, într-o permanentă stare de doliu, cu o pălărie neagră pe care nu și-o scoate niciodată. Sunt detalii care ne spun ceva despre personalitatea întunecată a tiranului. Și parcă spre a o accentua, aparițiile președintelui în roman sunt rare, personajul său este perceput de cititor prin intermediul altor personaje și episoade. Așadar, o prezență spectrală, prin absență. Despre biografia sa avem foarte puține date. În timpul unei discuții cu Miguel Chip-de-Înger, mâna sa dreaptă, Domnul Președinte menționează jocul său preferat din copilărie, „musca.” Se gândește la tinerețea lui trăită în sărăcie, la munca dură pentru bani puțini și la învățatul la lumina lumânării în timp ce ceilalți copii se distrau. Se imaginează de asemenea tânăr într-un birou de avocatură de mâna a treia printre prostituate, jucători și alți oropsiți, disprețuit de colegii săi mai bine plasați pe scara socială. O situație des întâlnită în biografia dictatorilor din lumea întreagă. De multe ori, ei se folosesc de acești factori pentru a-și justifica lor înșiși ceea ce au devenit. Viața, iar nu ei, este vinovată pentru caracterul lor tenebros. Și această fire întunecată se manifestă prin ceea ce am putea numi liberticid, adică arestări, torturi, execuții și alte acte brutale ce sunt executate de colaboratori ai Domnului Președinte, dar planificate și ordonate de el, asemenea, unei divinități diabolice ascunse.

Megalomania, mesianismul, patriotismul salvaționist și retorismul găunos, pe toate le regăsim reflectate cel mai bine în capitoul XIV, „*Tot poporul să cânte!*”, unde este descrisă în amănunt sărbătoarea națională a republicii. Când Domnul Președinte este văzut în grupul intimilor săi, mulțimea strigă: „Tatăl nostru, plin e cerul și pământul de mărirea slavei tale!” (Asturias 2022: 120) și „Fiu al poporului, ca Isus...” (Asturias 2022: 122). Mai târziu, în timpul campaniei pentru alegerile prezidențiale (o campanie-simulacru, desigur), agitatorul anunță că președintele este, nici mai mult, nici mai puțin, decât Protectorul Tineretului și Supraomul (așa cum l-a definit Nietzsche).

Mizantropia și caracterul suspicios al președintelui sunt ilustrate în multe acte de spionaj ale unor informatori secreți ai Domnului Președinte, căci într-un regim dictatorial, spionarea și delațiunea sunt activități la ordinea zilei. Tanatofilia este și ea prezentă. Încă din capitoul II, brutalitatea sistematică a regimului este exercitată în timpul interogatoriului cerșetorilor, martori ai asasinatului comis asupra colonelului José Parrales Sonriente. Interogatorul este un procuror militar care cere martorilor să-l denunțe pe generalul Eusebio Canales și pe avocatul Abel Carvajal ca asasini. Și aceasta este doar una dintre demonstrațiile de forță, cruzime și cinism ale dictatorului. Cât privește intruziunea (și colaborarea) altor state, de obicei capitaliste, nu putem vorbi despre un grup prezentat direct în roman. Despre aceasta aflăm dintr-un raport către președinte în care se menționează că un subaltern al domnului H.D. Edwards Jr. i-a informat că există un agent secret american care cercetează dacă

generalul Canales și avocatul Carvajal sunt vinovați de uciderea lui Sonriente. Acesta e și motivul oficial al călătoriei-capcană a lui Miguel Chip-de-Înger la Washington, prevenirea intrigilor politice împotriva președintelui și a țării sale.

Și totuși, în acest tărâm al terorii, există și câțiva oponenți, dar care sunt toți înfrânți puțin câte puțin, apoi eliminați prin brutalitatea și intrigile Domnului Președinte. Favoritul, Miguel Chip-de-Înger, moare în închisoare, iar generalul Canales, care a organizat armata revoluționarilor și care spera la reforme politice, moare și el în urma unui șoc emoțional. Și astfel se sting și ultimele speranțe, iar domnia terorii și a morții continuă nestingherită.

Eu, Supremul de Augusto Roa Bastos (1973)

Augusto Roa Bastos este unul dintre marii romancieri latino-americani. Recunoașterea lui a venit după publicarea romanului *Eu, Supremul* (*Yo el Supremo*). Romanul este scris sub forma unui discurs stratificat. Avem narațiunea de bază la care se adaugă alte texte: afișul din *incipit*, documente ale vremii, texte ale Supremului Dictator, Circulara perpetuă, Caietul personal, Apendicele, note, totul gestionat de un Compilator. Romanul are ca protagonist un personaj inspirat de dictatorul José Gaspar Rodríguez de Francia (Doctor Francia), care guvernează Paraguayul din 1814 până în anul morții sale, în 1840, conducând țara sa spre un întuneric de nepătruns. Narațiunea ne permite cunoașterea unor evenimente decisive din istoria Americii Latine și în special a Paraguayului. Întâlnim aici o analiză complexă a unei conștiințe instalate în singurătatea puterii absolute, așa cum au făcut-o și alte două scrieri de referință pe tema dictatorului, anume *Toamna patriarhului* de Gabriel García Márquez și *Recursul la metodă* de Alejo Carpentier.

La fel ca în romanul lui Asturias, nici aici autorul nu menționează nici măcar o dată numele tiranului. Față de acesta, Roa Bastos are o atitudine oscilantă. Îl numește Supremul sau Dictatorul, dând astfel ocazia protagonistului să se prezinte după cum îi convine, din diverse perspective. Dar ceea ce este interesant e faptul că personajul lui Roa Bastos este un individ de o rece cerebralitate, însetat de puterea perpetuă, ba uneori influențat de ocultism și crezând în puterea medicinei populare, însă mai deloc dominat de instinctul erotic, spre deosebire de alte personaje-tirani, cum ar fi Trujillo, personajul lui Vargas Llosa. Inteligența, viclenia, brutalitatea, toate le folosește în slujba creării și consolidării istoriei, în grandomania lui identificându-se cu aceasta: „Cap. Inimă. Vintre. Voință. Memorie. Asta e magistratura completă a organismului meu” (Roa Bastos 1982: 183).

Roa Bastos dezvoltă și viziunea pe care o au dictatorii asupra poporului, stabilind astfel o relație bidirecțională: dominator și dominat, un strâns raport de codependență. „Dictatura Perpetuă a eliberat pământul smulgându-i din suflet murdăria imemoralei sale supunerii. Dacă mai sunt sclavi în Republica noastră, acum nu se mai simt sclavi. Aici singurul sclav care a mai rămas e Supremul Dictator, care și-a pus toate forțele în slujba puterii...” (Roa Bastos 1982: 89-90).

Această contradicție dă naștere unui conflict între cele două laturi ale personalității Supremului: avem pe de-o parte profilul public al dictatorului care se identifică cu latura practică a guvernării sale, preocupat de problemele țării, iar

pe de altă parte, profilul privat construit în baza a ceea ce Supremul vrea să ne spună despre el, realitatea amestecându-se cu ficțiunea, adică cu literatura.

Eu, Supremul este așadar una dintre acele scrieri emblematice ale literaturii latino-americe, care, alături de *Domnul Președinte* de Miguel Ángel Asturias, completează imaginea dictatorului, dând figurii acestuia o dimensiune mitică ce depășește realitatea istorică.

Toamna patriarhului de Gabriel García Márquez (1975)

Gabriel García Márquez a dezvoltat devreme simpatii politice de stânga, nutrind o ură profundă față de imperialismul nord-american și pe de altă parte o simpatie tot mai mare pentru comunism, dovadă fiind și lunga lui prietenie cu dictatorul cubanez Fidel Castro. *Toamna Patriarhului (El otoño del patriarca)* a fost publicat în 1975. Romanul este o narațiune despre un dictator din Caraibe, de-o vârstă cu veacul și care reprezintă la rândul său un model de tiran latino-american din secolul al XX-lea.

La nivelul discursului, romanul este construit sub forma unui monolog polifonic în care intervin diverse voci narative, fără însă a se putea identifica vreuna. Astfel, la începutul fiecărui capitol, o voce la persoana întâi plural, „noi”, descrie palatul prezidențial în ruine în ziua morții dictatorului. Simultan, un narator omniscient la persoana a III-a singular este întrerupt de diferite personaje, inclusiv dictatorul. Timpul povestirii este unul circular, povestea începe și se termină odată cu descoperirea patriarhului mort și deja în stare de putrefacție.

La fel ca în romanul lui Asturias, protagonistul este de origine modestă și incertă. Mama lui, Bendición Alvarado, l-a născut pe holul unei mănăstiri. Chiar și acum, cu fiul ajuns la putere, ea trăiește în sărăcie și pictează păsări pentru a le vinde, fără a-și da seama că este una dintre cele mai bogate femei din țară. Și pentru că, pentru patriarh, mama este unica autoritate pe care o recunoaște, la moartea ei, dictatorul îi proclamă sanctificarea civilă și o numește sfânta patronă a națiunii, vindecătoare a bolnavilor și maestră a păsărilor, de atunci fiind cunoscută ca „Sfânta Bendición Alvarado a păsărilor.” Cât despre patriarh, numele lui este Zacarías, dar acesta este menționat o singură dată în toată povestea. Are o mulțime de copii bastarzi, cu o mulțime de femei și un fiu, Emanuel, născut în timpul căsătoriei cu soția sa, Leticia Nazareno. Patriarhul este analfabet, își semnează actele prezidențiale cu degetul mare, dar Leticia îl învață să scrie și să citească. Patriarhul lui Márquez, spre deosebire de tiranul lui Asturias ori al lui Vargas Llosa, este un arhetip fictiv, un mit, o figură diabolică, recreând un prototip al dictatorului latino-american al secolului al XX-lea. Altfel, el este un bătrân fără destin „despre care niciodată n-am știut cine a fost, nici cum era, nici dacă n-a fost doar o amăgire a închipuirii (...)” (Márquez 2014: 285). Dar cum poate cineva rămâne în istorie, în memoria colectivă, dacă se refuză cunoașterii de către ceilalți? Acest refuz înseamnă de fapt căderea în abisul uitării, locul în care s-a pierdut și patriarhul.

Toamna patriarhului aduce un element de noutate în construirea imaginii dictatorului, anume sosia, dublul tiranului. Este o practică utilizată frecvent în viața reală, ca măsură de protecție, dar și ca manifestare a paranoiei de care suferă toți tiranii, fictivi sau adevărați. Și acest fapt este o suprimare a libertății și a personalității celui căruia îi revine rolul de sosie. În romanul

discutat, dublul președintelui, Patricio Aragonés, descrie, în agonia lui, ura împotriva patriarhului. Resentimentul lui este cauzat de pierderea propriei identități și a propriei vieți, viață care a însemnat mai degrabă o existență aproape de nesuportat, o mascaradă depersonalizantă.

Asemenea tuturor tiranilor, și patriarhul márquezian este o figură mesianică, un salvator care cunoaște și se interesează de problemele cetățenilor țării, influența sa (iluzorie) mergând până acolo unde însuși timpul este la ordinul lui. Cu acest gând, întreaga viață a dictatorului este o luptă continuă pentru menținerea puterii, sarcină căreia i se dedică fără odihnă. Represaliile sunt crude, deoarece „fiecare supraviețuitor este un dușman pe viață”. Refuză să se gândească la ce va urma după el, pentru că: „o să vedeți, spunea, o să se împartă iar totul între popi venetici și bogătani, și n-o să rămână nimic pentru sărmani (...)” (Márquez 2014: 179). Dar vine și sfârșitul, unul deloc glorios, așa cum îl visează toți dictatorii. Mai singur ca niciodată, dictatorul va muri de moarte naturală și va fi găsit pe jumătate devorat de viermi și vulturi. Este una dintre cele mai puternice imagini din romanul lui Márquez.: „La sfârșitul săptămânii, vulturii se lasară în balcoanele palatului prezidențial, distruseră cu ciocul plasele de la ferestre și răscoliră cu aripile lor timpul încremenit dinăuntru, iar în zorii zilei de luni orașul se deșteptă din letargia-i de veacuri la adierea unei brize călduțe și gingașe ce aducea un iz de mort important și de putredă grandoare.” (Márquez 2014: 5).

Gabriel García Márquez încearcă să transmită cititorilor săi sentimentul de singurătate, singurătatea absolută a puterii absolute. Singurătatea este aici aproape un personaj, care în final îl copleșește pe protagonist.

Sărbătoarea țapului de Mario Vargas Llosa (2000)

Romanul Sărbătoarea țapului (La fiesta del chivo) recrează ultimele zile ale dictatorului dominican Rafael Leonidas Trujillo, care a deținut puterea absolută în țara sa între 1930 și 1961. Vargas Llosa împletește ficțiunea cu istoria reală. Pe de o parte, familia Cabral, fictivă, iar pe de altă parte Leónidas Trujillo și anturajul său, care sunt figuri istorice preluate din istoria Republicii Dominicane. Demn de menționat este și faptul că structura romanului este alcătuită din trei planuri narative simultane, ceea ce oferă o multiperspectivă asupra dictatorului. Prima corespunde poveștii Uraniei, fiica senatorului Agustín Cabral, care după 35 de ani de la plecarea din patrie, se întoarce în Republica Dominicană pentru a se reîntâlni cu tatăl ei paraplegic și cu trecutul ei de adolescență. Perspectiva feminină evidențiază latura machistă specifică dictatorilor latino-americani. Al doilea palier temporal îl reprezintă reconstrucția lungii așteptări a conspiratorilor împotriva tiranului pe o autostradă de la periferia orașului Trujillo. Al treilea nivel narativ este rezervat vocii și conștiinței dictatorului dominican, relațiilor sale de familie, relației ambigue pe care o are cu cei mai apropiați colaboratori ai săi. Printre ei, șeful temutului Serviciu de Informații Militare, senatorul Henry Chirinos, președintele-marionetă Joaquín Balaguer, expert în „trucuri” juridice și președintele Senatului, Agustín Cabral, căzut în dizgrație, în ciuda faptului că și-a sacrificat propria fiică și 30 de ani din viață pentru slujirea dictatorului.

Personajul Rafael Leónidas Trujillo Molinas are nume alternative, cum ar fi Șeful, Generalisimul, Binefăcătorul, Părintele Noii Patrii, Excelență și multe altele asemănătoare, prin aceasta subliniindu-se și consolidându-se rolul său și cultul personalității. La fel ca ceilalți dictatori (reali sau nu) despre care am discutat, Trujillo s-a născut într-o familie săracă din orașul San Cristóbal în 1891. A primit o educație militară de bază în Garda Națională și o educație militară superioară sub instrucția unui ofițer de marină, mai târziu un susținător politic important al lui Trujillo în timpul funcției sale ca șef de stat. Originea umilă, precum și educația militară, au contribuit semnificativ la formarea caracterului viitorului dictator. O dovedește obsesia pentru disciplină, convingerea că relațiile obediente sunt cele normale, dar și faptul cum clasifică oamenii: militarii sunt cei mai merituoși, apoi țăranii, funcționarii, oamenii de afaceri și negustorii, iar pe treapta cea mai de jos sunt plasați preoții și intelectualii.

Mecanismele de creare a regimului dictatorial sunt la fel ca la ceilalți autori: impunerea puterii prin forță (de regulă, armată), domnia fricii, folosirea în scop politic a Bisericii Catolice, servilismul până la sacrificiul de sine, sacralizarea familiei, depersonalizarea cetățenilor: „orașul era de trei sau patru ori mai mic, provincial, izolat și letargic din cauza fricii și a servilismului și avea sufletul strâns de plecăciunile și panica în fața Șefului, Generalisimului, Binefăcătorului, Părintelui Patriei Noi, Excelenței Sale Rafael Leonidas Trujillo Molina – era mai tăcut, mai puțin frenetic.” (Llosa 2014: 13).

Portretul tiranului Trujillo este completat de un apetit sexual exacerbat (de aici și porecla „țapul”), el având nenumărate relații sexuale cu femei, cu preferință pentru tinerele fecioare. El alege adesea femeile și fiicele ofițerilor, asociaților și funcționarilor săi ca dovadă a puterii sale incontestabile. Acest comportament poate fi considerat ca un exemplu de liberticid, cele „alese” neputând să i se opună fără consecințe dintre cele mai brutale. Alt exemplu ar fi și interzicerea căsătoriei unuia dintre locotenenții săi, așteptându-se ca acesta să se supună necondiționat ca dovadă a loialității față de Trujillo.

Trujillo suferă și el de megalomanie și de mesianism. Ca exemplu, în 1936, numele capitalei Republicii Dominicane era schimbat din Santo Domingo în Ciudad Trujillo. Un altul ar fi schimbarea programului de la radio în funcție de ora de trezire a dictatorului. Țara se scufundă în sărăcie, dar sărbătorile grandomane se țin lanț. E cazul anului 1956 când s-au celebrat 25 de ani de la instaurarea regimului Trujillo. Disprețul față de toți și toate (excepție făcând mama lui), setea de dominație și de sânge a dictatorului se manifestă în cele mai variate moduri. Trujillo ordonă periodic asasinate pentru eliminarea adversarilor săi politici din Republica Dominicană sau din străinătate, adesea cu ajutorul mâinii sale drepte, colonelul Abbes García. O altă metodă de anihilare a inamicilor, reali sau închipuiți, este distrugerea reputației acestora prin înscenarea unor situații reprobabile. Nu putem omite menționarea unuia dintre cele mai crude acte ale dictatorului dominican, anume genocidul din 1937 asupra a mai mult de zece mii de haitieni, cunoscut sub numele de „masacrul pătrunjelului” (*la masacre del perejil*).

Nepotismul este și el o practică frecventă în regimurile autoritare. Sub regimul Trujillo, rudele sale au obținut funcții-cheie în armată, administrație sau afaceri. Mama lui Trujillo, Julia Molina, este omagiată de Ziua Mamei cu mare

fast în toată republica. Prima Doamnă este considerată protectoarea culturii și a scriitorilor, iar frații dictatorului ocupă la rândul lor posturi înalte și gestionează afaceri importante. Familia Trujillo a strâns averi enorme în cei 31 de ani de dominație, Trujillo considerând Republica Dominicană proprietatea lui privată.

Rafael Leonidas Trujillo (*el Generalísimo*) a fost asasinat la 30 mai 1961 pe drumul din apropierea unei stânci care se presupune a fi primit cadavrele multor dușmani ai dictatorului. A fost ultima zi a unui regim atroce care a durat treizeci și unu de ani în Republica Dominicană și care, se estimează, e responsabil pentru aproximativ 50.000 de morți, inclusiv cei peste 10.000 de haitieni uciși în genocidul din 1937. Această dictatură este considerată una dintre cele mai sângeroase din America Latină. Torturile sistematice, disparițiile și crimele lasă asupra poporului traume adânci, tăcere și uitare.

Principalul semn de similitudine al tuturor dictatorilor portretizați în literatura latino-americană este cruzimea. Nici măcar Supremul lui Roa Bastos nu scapă de această trăsătură, deși el este dictatorul prezentat într-o lumină ceva mai blândă comparativ cu ceilalți. Domnul Președinte al lui Miguel Angel Asturias îl distruge pe fostul său favorit, Miguel Chip-de-Înger, cu tot felul de torturi fizice și emoționale care culminează cu o minciună-sentință, îl face să creadă că femeia pe care o iubește, Camila Canales, este noua iubită a dictatorului. Și, desigur, patriarhul lui García Márquez nu este nici el străin de crime în masă, de torturile fizice și psihice, toate comise pentru a-și păstra puterea absolută pe care o credea veșnică.

Concluzii

Figura dictatorului este prezentă în toate perioadele literaturii latino-americe și a fost cultivată în toate genurile, cu o predilecție incontestabilă în roman. Cercetarea de față, deși nu este una exhaustivă, a demonstrat că cel puțin în romanele analizate, caracteristicile specifice ale dictatorului și ale mediului său sunt prezente în mod constant. Ele au însă, în mod natural, o pondere diferită. Raportul dintre estetic și istoric este inegal, unul sau altul fiind accentuat după preferința autorului. Aceasta în ceea ce privește conținutul.

În finalul acestei analize, se mai poate pune o întrebare: Am înțeles ceva, și numai în parte, despre natura puterii dictatorilor din romanele studiate? Răspunsul este unul afirmativ. Motivația acestor dictatori nu este dată de credința într-o ideologie anume, ei nu au o viziune concretă asupra viitorului țărilor lor și nici proiecte de dezvoltare economică sau socială. Dimpotrivă, pentru acești dictatori motivația este simplă: apărarea și extinderea puterii prin toate mijloacele pe care le au la dispoziție. Propriul interes, pasiunea necontrolată, egoismul și cruzimea unor dictatori duc la persecuția și moartea cetățenilor, așa cum se observă în marea majoritate a narațiunilor și în realitatea latino-americană. Dictatorul latino-american pare mai degrabă Dumnezeu capricios din Vechiul Testament sau actualizarea arhetipului tatălui autoritar.

Lăsați orice speranță... Puterea absolută, un simbol al unui univers ermetic, infern dantesco din care nu par să existe șanse de evadare. E timpul rotund, etern, al dictaturii, nopți adâncă stăpânită de un coșmar din care nimeni nu se poate trezi.

BIBLIOGRAFIE

- Asturias 2022: Ángel Miguel Asturias, *Domnul Președinte*, Traducere din spaniolă și note de Ioana-Gabriela Dumitrescu, București, Editura Curtea Veche Publishing.
- Llosa 2014: Mario Vargas Llosa, *Sărbătoarea țapului*, Traducere din spaniolă de Gabriela Ionescu, București, Editura Humanitas.
- Márquez 2014: Gabriel García Márquez, *Toamna patriarhului*, Traducere din limba spaniolă de Tudor Șandru Mehedinți, București, Editura Rao.
- Roa Bastor 1982: Augusto Roa Bastos, *Eu, Supremul*, Traducere și prefață de Andrei Ionescu, București, Editura Univers.